

نیم نگاهی به مؤلفه‌های اصلی

پرو و هرسی

حضرت آیت الله صفایی بوشهری

مقدمه

۱. جایگاه و ضرورت پژوهش
۲. تعریف پژوهش
۳. ارکان پژوهش
۴. فرایند و مراحل پژوهش کارآمد
۵. اصول پژوهش
۶. شیوه و متدولوژی پژوهش
۷. تقوا و اخلاق پژوهش
۸. بایسته های پژوهشی
۹. آسیب شناسی پژوهش
۱۰. توصیه های پژوهشی

کتابنامه

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ»^۱

سپاس و ستایش خدای را که به انسان دانش آموختند و درود بی کران بر پیامبر دانایی که همگان را هدایت نمودند و سلام بی پایان بر ستارگان امامت که ما را بصیرت افزودند.

علم و دانش و تحولات تولیدزای آن، شاخص انسانیت از دیگر موجودات عالم آفرینش است و اول معلم عالم وجود، خداست و اولین عمل انسان در آغاز آفرینش خود، آموختن می باشد.

«وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا»^۲

«اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ»^۳

و همین علم، مایه و پایه ی قدرت، ثروت، استقلال و آزادگی است.

نیازمندی های فراوان استان و جوامع بشری به تولید علم و فناوری، به ویژه کشورهای جبهه مقابله با جهان استکبار، می طلبد که در تمامی عرصه های علوم انسانی و تجربی به تحصیل و تولید و خودکفایی علمی پرداخته شود و پژوهش زیر ساخت کارایی تولید علم می باشد. توجه به مقوله پژوهش یعنی آغازی برای زایش دانایی، و پایانی برای وابستگی علمی و جهان انسانی.

مجموعه حاضر، متن سخنرانی حضرت آیت الله صفایی بوشهری در همایش «پژوهش» در تاریخ ..... در سالن مدیریت پژوهش استانداری بوشهر با ویرایش نگارشی ایشان و پانوشت های بخش واحد مطالعات فرهنگی و پژوهشی دفتر نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه بوشهر می باشد.

روابط عمومی

دفتر نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه بوشهر

۱. سوره مجادله (۵۸)، آیه: ۱۱.

۲. سوره بقره (۲)، آیه: ۳۱.

۳. سوره علق (۹۶)، آیه: ۳-۵.

۱. جایگاه و ضرورت پژوهش

دانش، علم و فناوری یکی از مواهب الهی به انسان و مهمترین زیرساخت بالندگی و پیشرفت است و فرآیند تولید و سرچشمه فیاض پژوهش کارآمد است که فرآیند تولید و گسترش آن را میسر می‌سازد. به همین جهت در مدار پیچیده زایش دانش به ویژه فناوری‌های نوین بشری در دو حوزه علوم انسانی و تجربی، پژوهش جایگاه ویژه و تعیین‌کننده‌ای دارد. بر این اساس، لازم است در عرصه پژوهش، برنامه ریزی کارشناسانه انجام گیرد و کتاب‌های ارزشمند آموزشی در تمامی مراحل مختلف آن تدوین شود تا با آموزش دانش بنیان این سامانه مهم و زیربنایی، توسعه جنبش نرم‌افزاری و نظریه‌پردازی و تولید علم و گزاره‌های جدید علمی در ساحت کلان علوم حاصل گردد. بی‌گمان استقلال، رشد و پیشرفت هر کشوری، وابسته به توسعه، پیشرفت، پیشگامی، عزم ملی، سرمایه‌گذاری و مدیریت دانش بنیان علمی، تولید علم و فناوری، زایش دائم منابع انسانی نخبه، اشاعه فرهنگ پژوهش و تولید علوم مورد نیاز به روز بلکه فوق‌روز است. بنابراین در هر دو ساحت علوم انسانی و علوم تجربی با نگاه نخبگانی باید به حفظ تراث علمی و سپس با پژوهش و مراعات ابعاد و اضلاع سامانه آن به تولید علم و دانش جدید پرداخت.

بی‌تردید دستیابی به تمدن، و پیمودن راه ترقی و پیشرفت و توسعه و استمرار آن در گرو دارا بودن و ارتقاء سطح دانش و فناوری نوین می‌باشد و اقلیم بدون دانش و علوم بومی، جغرافیای تاریک و وابسته است. بررسی تاریخ کاوانه تمدن‌ها و ادیان نشان می‌دهد که در هر سرزمینی علم و دانش وجود داشته و نخبگان زمان بدان پرداخته‌اند شکوفایی، بالندگی، امنیت و آرامش و پیشرفت اجتماعی و حتی سیاسی ایجاد شده و در تاریخ انسان و آن سرزمین اثرگذار گردیده است؛ به همین جهت اسلام عزیز به علم و تولید آن و به پژوهش و جدیت بر آن توجهی ویژه دارد.

خداوند متّان در قرآن کریم می‌فرماید:

«هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ»^۱

پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید:

«العلم رأس الخير كله والجهل رأس الشر كله»^۲.

«علم نقش حیاتی در دستیاب^۱ی به رشد و ترقی و نیکی‌ها دارد و جهل و نادانی ریشه تمامی عقب افتادگی‌ها و

بدی‌هاست»

۱. سوره زمر (۳۹)، آیه ۹.

۲. بحارالأنوار، ج ۷۷، ص ۱۷۵.

امیر مؤمنان امام علی بن ابی طالب علیه السلام می فرماید:

«العلمُ أصلُ كلِّ خيرٍ»^۱.

«علم و دانش ریشه و اساس هر کار با ارزش و نیک است.»

امام صادق علیه السلام می فرماید:

«العلمُ أصلُ كلِّ حالٍ سَنِيٍّ و مُنتَهَى كُلِّ مَنْزِلَةٍ رَفِيعَةٍ»^۲.

«علم و دانش ریشه و بنیان هر کار و حالت عالی و پیشرفته و مهمترین و والاترین پایگاه ترقی و پیشرفت است.»

بنابراین توجه و مدیریت رشد و پیشرفت در عرصه علوم و ساحت پژوهش یکی از مهمترین امور اساسی و زیر بنایی پیشرفت و بالندگی یک نظام است.

هم‌اینک نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در فضای علوم به ویژه علوم استراتژیک مورد تهاجم علمی جهان استکبار است و آنان با اجرا و مدیریت پروژه اسارت علمی، انحصار فناوری‌های نوین و کارآمد، آپارتاید دانش، کشورهای جهان را به بحران علمی دچار کرده اند با آن که خود وام‌دار دانشوران آن کشورها و مدیون تاریخ علوم آن ملت‌ها می باشند.

بی‌تردید «جهاد علمی» به فرموده مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (دامت برکاته العالیه) یکی از مهمترین امور در جهت استقلال و پیشرفت همه‌جانبه، پایدار و دینی است و پژوهش به عنوان طریق تولید و کشف علوم با پردازش نظامند اطلاعات مناسب در گستره علوم همواره مورد توجه نخبگان علم و دانش و فناوری نوین بوده است.

امید است تمامی دانشوران عرصه تولید دانش با هدایت‌های فوق‌روز مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) با ایمان و توکل به خدا در ساحت خود کفایی علمی و تولید علم و سپس مرجعیت علمی کوشا و موفق باشند.

۱. غررالحکم، ص ۳۳۳.
۲. بحار الأنوار، ج ۲، ص ۳۱.

۲. تعریف:

واژه "پژوهش"^۱ در لغت به معنای "وارسی کردن واقعیت، به حقیقت امری رسیدگی کردن، بازجویی، جستجو، جویایی، تحقیق، بحث، تجسس" می باشد، و در تبیین معنای اصطلاحی آن نظریات مختلفی ارائه شده است^۲ که از آن میان می توان به این تعریف بسنده کرد.

پژوهش عبارت است از «فرایند نظامند پردازش اطلاعات در یک گستره خاص که به تولید دانش در عرصه تاریخ علم می انجامد».

۳. "ارکان پژوهش":^۳

پژوهش دارای چهار رکن است:

۱. مسئله^۴.

۲. اطلاعات^۵ اولیه مرتبط با سوژه بعد از سنجش و گزینش و تبدیل داده^۶ به اطلاعات مفید.

۳. پردازش^۷ نظامند اطلاعات و نظریات مناسب.

۴. نتیجه گیری^۸، نظریه پردازی نوین و تولید دانش در گستره و جغرافیای ویژه علمی موضوع یا مسئله.

شایان ذکر است که تولید دانش یا ایده پردازی نوین وجه تمایز پژوهش با فعالیت های آموزشی، ترویجی، تبلیغی و اطلاع رسانی بوده و به همین جهت مهم ترین مؤلفه پژوهش تولید علم و یا نظریه پردازی نوین و یا پاسخ به مسئله ای جدید در تاریخ علم است.

۱. ر.ک: فرهنگ دهخدا، ج ۴، ص ۵۵۹۷، و معادل لاتین پژوهش «Research» می باشد.

۲. درباره تعریف «پژوهش» نظریات مختلفی ارائه شده است که می توان به کتاب های: منطق تئوری تحقیق، ص ۱۳۴، مبانی پژوهش در علوم و فناوری، ج ۱، ص ۳۱، روش شناسی مطالعات دینی، ص ۲۸، مراجعه کرد.

۳. Research Components

۴. Problem

۵. Information

۶. Data

۷. Process

۸. تفاوت بین «فرایند عام تفکر» و «پژوهش»، در این است که پژوهش در پی نوآوری در تاریخ علم مرتبط با موضوع پژوهش بود به خلاف تفکر که نوآوری برای شخص متفکر ایجاد می کند و با نگاه دانش منطق نسبت آن با پژوهش عموم و خصوص مطلق است.

۴. فرآیند مراحل پژوهش:

پژوهش دارای ۳ مرحله اساسی است:

۱. طراحی پروژه تحقیقاتی^۱: طراحی کارآمد و دانش بنیان هندسی پروژه پژوهشی در تمامی ابعاد مسئله‌شناسی، ضرورت تحقیق پیرامون آن و تحدید ارزشمند دامنه تحقیق، تعیین علمی روش تحقیق مناسب، تشخیص منابع و اولویت بندی آن و انتخاب روش ورود به بحث و خروج موفق از آن، نقد و اثبات و جمع بندی نهایی یکی از مهم‌ترین کارهای علمی در عرصه جغرافیای یک پژوهش است.

۲. مدیریت دانش بنیان اجرای تحقیقات:

۱. منبع شناسی^۲ و گردآوری مطالب مورد نیاز.

۲. نقد و بررسی^۳ گزاره‌های مرتبط.

۳. پردازش^۴ منطقی دلایل با رویکرد تولید دانش و حل مسئله.

۴. استفاده از روش علمی مناسب تحقیق در مسئله و مراعات آن در تمامی امور.

۵. اثبات ایده^۵ و تولید علم.

۳. ارائه گزارش^۶ و نتایج علمی با قالب و محتوای دانایی محور

فرآیند تبدیل تحقیق به تألیف را نگارش و یا ارائه گزارش پژوهش می‌گویند. مهم ترین و اولین گام در مرحله‌ی نگارش آن است که نویسنده، هندسه آغاز، میانه، و پایان طرح پژوهش را از پیش در نظر بگیرد و در هر مرحله، از مصالح و مواد مناسب و مربوط به همان مرحله استفاده کند.

افزون بر این به لحاظ عناوین و روش با دیگر بخش‌ها و فضای کلی و حاکم بر مجموعه پژوهش هماهنگی و هم‌خوانی داشته باشد. خلاصه آنکه، نگارش ارائه گزارش پژوهشی دارای ساختار و محتوایی ویژه است و با عرضه دیگر مباحث علمی تفاوت اساسی دارد که می‌توان به صورت اجمالی بدان اشاره کرد:

---

۱. Design Research Project

۲. Recognition Source

۳. Review and investigated

۴. Processing

۵. Proof idea

۶. Report

۱-۳. ساختار: در ساختار ظاهری و قالب گزارشی شایسته است نکات زیر مراعات شود:

۱. انتخاب عنوان^۱ مناسب و گویا برای پژوهش نامه.
۲. چکیده^۲ مطالب (فشرده تمام نمای توصیفی مطالب مهم).
۳. تبیین کلید واژه‌های^۳ مهم.
۴. مقدمه^۴ (بیان ضرورت، تحریر و تعریف موضوع و مسئله و ارائه سئوال‌های اصلی و فرعی و فرضیه‌های مطرح، تبیین روش تحقیق، پیشینه پژوهش، سئوال اصلی، سئوال‌های فرعی فرضیه‌ها).
۵. بدنه اصلی^۵ (ارائه مستدل مطالب و اثبات نظریه بعد از تحلیل و نقد نظریات و اقوال).
۶. خلاصه^۶ و نتیجه‌گیری.
۷. تنظیم پرسش یا پرسش‌هایی که در روند پژوهش پیرامون مسأله مورد تحقیق یا دیگر موضوعات ایجاد شده و ارائه آنها به جامعه محققان جهت تکامل و بسامد سازی دانش.
۸. پانوشت‌ها^۷ شامل توضیحات لازم، آدرس کتاب‌های مرجع، آیات و روایات.^۸
۹. کتابنامه^۹.
۱۰. نمایه‌ها^{۱۰} (آیات، روایات، اشعار، مکان‌ها، اعلام).

۲-۳. محتوا^{۱۱}:

مهمترین بخش مقاله "مباحث اصلی" پژوهش نامه می‌باشد. پژوهشگر باید بعد از طرح مقدمه، و ارائه نتایج نظری و کاربردی حاصل از تحقیق در راستای ترسیم ضرورت آن، به اصل موضوع و مسئله و بیان نظریات مطرح و قابل طرح و اقوال در آن بپردازد و آنها را به روش ویژه تحقیق و پژوهش موجود و معتبر در آن علم نقد و بررسی نموده و سپس با ادله و براهین قابل استناد در آن علم بر اثبات نظریه خویش استدلال کند و نتایج نظری و کاربردی آن را در علم مورد پژوهش و دیگر علوم و فنون بیان نماید.

Title . ۱

abstract . ۲

Keyword . ۳

Introduction . ۴

Main Body . ۵

Summary . ۶

Footnotes . ۷

۸. در مقالات علمی جهانی حتی داخلی استانداردهای خاصی برای ارجاع به منابع وجود دارد، مدل «APA» و «MLA» از مشهورترین و متداول ترین آنها است.

Bibliography. ۹

Index . ۱۰

Content . ۱۱

شایان ذکر است که پژوهشگر باید در پژوهش نامه و ساحت کرسی نظریه پردازی و مباحثات شفاهی علمی، اخلاق پژوهشی، روش استدلالی تحقیق، امانت‌داری و مستند بودن نقل نظریات و آراء، پرهیز از حشو و زواید، نگارش و گویش به زبان علمی در عین سادگی و دوری از استعارات و کنایات، مراعات نماید.

۵. اصول پژوهش^۱:

پژوهش دارای اصول و ضوابط خاصی است که باید پژوهشگر در تمامی عرصه های پژوهشی آن را مراعات نماید و خروج از آن، موجب ضعف جدی در هندسه‌ی دانش بنیان پژوهش خواهد شد که مهمترین آنها عبارتند از:

۱. طراحی کارآمد و کلان پروژه تحقیقاتی در مسئله مورد پژوهش.
۲. حفظ حدود و گستره علمی مسئله و عدم خروج از جغرافیای علم مورد پژوهش.
۳. گزینش و انتخاب روش پژوهشی مناسب در مسئله منطبق با منطق پژوهشی آن علم.
۴. شناخت و طبقه‌بندی منابع و نظریات معتبر و مؤثر.
۵. مدیریت دانش بنیان پروژه.
۶. حاکمیت روح تولید در حوزه و گستره علم مورد نظر.
۷. مراعات اخلاق پژوهشی در تمامی مراحل پژوهش.
۸. بیان مستدل و مستند آراء.
۹. پرهیز از اضافات و دوری از حشو و زواید.
۱۰. مراعات جدی مراحل و ساختار فنی قالب و محتوای پژوهش.
۱۱. مشاوره با محققین و صاحب نظران مرتبط قبل از نشر.
۱۲. بررسی و بازبینی مکرر جهت تصحیح، تکمیل و تقویت مطالب و به روز کردن آن.

۶. شیوه و متدولوژی پژوهش:

یکی از مطالب مهم در حوزه پژوهش، شناخت روش تحقیق در مسئله مورد پژوهش و مراعات آن در فرایند پژوهش، منطبق با روش تحقیق در جغرافیای علم و دانش مرتبط با مسئله است. بی‌گمان روش تحقیق و پژوهش در عرصه مسائل علوم انسانی با روش تحقیق و پژوهش در مسائل علوم نظری فرق می‌کند.

شایان ذکر است که روش و متد تحقیق و پژوهش به اعتبار کیفیت حوزه کاربرد علوم به دو قسم تقسیم می‌شود:

۱. روش نظری^۲: روشی گویند که جغرافیای پژوهش و تحقیق، گزاره‌های نظری و کاوش‌های ذهنی است، مانند متد پژوهش در فلسفه، کلام
۲. روش کاربردی^۳: روشی می‌باشد که حوزه پژوهش و تحقیق، کاوش‌های میدانی و تتبعات استقرایی است، مانند علوم ادبیات و فقه

بنابراین هیچ‌گاه در علوم نظری به دلایل نقلی و استقراءات خارجی توجهی نمی‌شود بلکه در حوزه تعقل و ذهن با مراعات استدلال برهانی بر مسئله اقامه دلیل می‌شود، به عنوان مثال در حوزه فلسفه درباره تقسیم مفهوم به واجب و ممکن و ممتنع به حسب روش تعقلی نفی و اثبات، استدلال می‌شود که کاملاً ذهنی و نظری است و نیازی به پژوهش میدانی ندارد^۴.

اما در حوزه نحو در ادبیات عرب، روش کاملاً فرق می‌کند و متد تحقیق و پژوهش میدانی می‌گردد به عنوان مثال در مسئله «مجرور ماندن اسم بعد از حذف حرف جر و یا نصب شدن آن به نزع خافض» بین نظریه پردازان علم نحو اختلاف است. برخی مانند سیبویه می‌گویند اسم بعد از حذف جار به مجروریت خویش باقی می‌ماند و استدلال به شعر فرزدق می‌کنند:

«إِذَا قِيلَ أَيُّ النَّاسِ شَرُّ قَبِيلَةٍ   أَشَارَتْ كَلِيبٌ بِالْأُصَابِعِ»^۵

Methodology . ۱

Theoretical Method . ۲

Applied Method . ۳

۴. رک: نهاية الحكمة، ص ۴۲؛ الحكمة المتعالية، ج ۲، ص ۸۳؛ شرح المنظومة، ص ۶۴، الإشارات و التنبيهات، ج ۳، ص ۱۸؛ كشف المراد، ص ۴۵.

۵. رک: شرح شواهد المغنی، ج ۱، ص ۱۲؛ أوضح المسالك، ج ۲، ص ۵؛ همع الهوامع، ج ۲، ص ۳۶؛ دیوان الفرزدق، ص ۳۶۲، خزانه الأدب، ج ۲، ص ۶۶۹؛ التصريح

علی التوضیح، ج ۱، ص ۳۱۲؛ حاشیة الصبان، ج ۲، ص ۹۰.

که در اصل « أَشَارَتْ إِلَى كَلْبٍ » بوده است و مجرور « كَلْبٍ » بعد از حذف حرف جر « إِلَى » به جر خود باقی مانده است.

برخی دیگر مانند خلیل بن احمد می‌گویند منصوب به نزع خافض و حذف حرف جر می‌شود و تمسک به شعر ساعده بن جویه می‌کنند:

« لَدُنْ بَهْرَ الْكَفِّ يَعْسِلُ مَتْنُهُ   فِيهِ كَمَا عَسَلَ الطَّرِيقَ الثَّعْلَبُ »^۱

که در اصل « عَسَلَ فِي الطَّرِيقِ » بوده که بعد از حذف حرف جر « فِي » مجرور آن « الطَّرِيقِ » منصوب گردیده است.

و با وجود دو دلیل قابل استناد در عرصه استنباطات ادبی و تعارض بین آنها حکم به ترجیح آن نظریه می‌شود که بیشتر استعمال شده است که این نیازمند کار میدانی استقرایی است. و در اینجا اصلاً کار عقلی و نظری جایی ندارد.

---

۱. ر.ک: شرح شواهد المغنی، ج ۱، ص ۱۷؛ شرح الکافیة، ج ۱، ص ۱۶۸؛ أوضح المسالک، ج ۲، ص ۱۶؛ همع الهوامع، ج ۲، ص ۸۱؛ حاشیة الصَّبَان، ج ۲، ص ۹۱؛ خزانه الأدب، ج ۱، ص ۴۷۴؛ الکتاب، ج ۱، ص ۲۵.

۷. تقوا و اخلاق پژوهشی^۱:

بی تردید مراعات تقوا و اخلاق، اصل اساسی و حاکم بر فضای فرآیند تلاش و کوشایی در تمامی امور می‌باشد. تخلف از تقوا مداری موجب سقوط در باتلاق متعفن گناه و کناره گذاری اخلاق باعث گرفتار آمدن در دام ابتدال و رذائل و ناهنجاری های گوناگون انسانی خواهد شد. ساحت علم و دانش، فضایی علمایی و دانش بنیان و نخبگان بوده و شایسته است که تقوا و اخلاق مناسب این حوزه متعالی مراعات گردد و پژوهشگر با تحقیق و تعمیق علمی و تقوا و اخلاق پژوهشی، توازن بین شخصیت های تقوایی و اخلاقی خویش با عرصه فضای تحقیق و پژوهش و تولید علم فراهم سازد.

شایان ذکر است می توان در امر تقوا و اخلاق پژوهش به امور زیر اشاره کرد:

۱. دارا بودن ایمان، تقوا و معرفت و بصیرت دینی.
۲. مراعات اخلاص و خدامحوری در ساحت پژوهش.
۳. امانتداری در نقل سخن و نظرات دیگران.
۴. حسن خلق علمی و خوش برخوردی اجتماعی و صمیمیت با دانشوران.
۵. عدم حسادت به تلاشگران عرصه علم و دانش.
۶. بالا بردن روح توکل و امیدواری در روند تحصیل و پژوهش و تولید علم.
۷. پرهیز از یأس و ناامیدی علمی.
۸. وجود و ارتقاء سطح تلاش، پشتکار و صبر علمی.
۹. انصاف مداری در نقد نظریه و پرهیز از تجسس و توهین و تضعیف و تحقیر صاحب نظریه.
۱۰. داشتن روحیه تواضع و عدم تکبر و تحقیر دیگران.
۱۱. دارا بودن همت بلند و تلاش والا.
۱۲. داشتن روحیه شکر و رضا و بسندگی و قناعت مالی.
۱۳. عدم احتکار علمی و ارائه نظریات خود به دیگران.
۱۴. مراعات ادب علمی و انضباط و آداب اجتماعی.

۸. بایسته های پژوهش^۱ :

پژوهش آغازی است برای تولید علم و نظریه پردازی های نوین و کارآمد و چون علم و تولیدات علمی مهمترین زیرساخت پیشرفت است به همین جهت باید اموری در این باره مورد توجه ویژه قرار گرفته و مراعات شود که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. تولید و جذب منابع انسانی جهت پژوهش کارآمد.
۲. توجه کافی به مقوله پژوهش در حوزه های مختلف سیاستگذاری دانش انسانی و علوم تجربی در عرصه توسعه و پیشرفت.
۳. پرهیز پژوهشگران از تقلید و مونتاژ و ترجمه نظریه پردازی های دیگران.
۴. عمق بخشی به نظریات و توسعه گستره جغرافیایی تحقیق و پژوهش.
۵. تمرکز بر پژوهش های کارآ در حوزه های مورد نیاز نظام مثل دانش هسته ای و فناوری نانو ، بیوتکنولوژی.
۶. تعامل اطلاعاتی و علمی با پژوهش های مربوط در هندسه وسیع پژوهشی با ایجاد نمایشگاه های حقیق و مجازی.
۷. ایجاد کرسی نقد و بررسی همدلانه علمی پژوهش برای اعتلای محتوای پژوهشی.
۸. عدم توقف در یک پژوهش موفق بلکه زمینه ساز شدن برای پژوهش های دیگر در آن مسئله.
۹. توجه هم زمان به مسائل بنیادین در کنار مسائل کاربردی.
۱۰. تجاری سازی فرآورده های پژوهشی.
۱۱. عرضه تولیدات علمی در عرصه بین الملل و حضور در رقابت های جهانی در راستای بالا بردن طراز علمی کشور.
۱۲. بها دادن به نخبگان علمی و پژوهش و مراقبت امنیتی از سرقت علمی یا شخصی و یا ترور آنان توسط دول استکباری.
۱۳. فرصت سازی برای پیشرفت دانشوران و پژوهشگران و حذف موانع فرصت سوز.
۱۴. مراعات تقوا و اخلاق پژوهشی.

۹. آسیب شناسی^۱ :

جغرافیای پژوهش در تمامی عرصه ها و حوزه های دانشی همواره مورد تهدید آسیب هایی است که پرهیز از آنها یک ضرورت و بایسته است که اندکی از آنها بیان می گردد:

۱. عدم نیاز سنجی صحیح پژوهشی و انتخاب مسأله غیر ضرور^۲.
۲. موازی کاری در عرصه پژوهش و نداشتن نقشه جامع نیازهای پژوهشی و ایجاد سامانه وسیع پژوهشی.
۳. عدم استفاده از پژوهش های مربوط و تعامل کارآمد.
۴. عدم تدوین نظام نامه پژوهشی و تحقیقاتی.
۵. کمبود بودجه و اعتبارات.
۶. عدم اولویت بندی در امر پژوهش در جغرافیای کلان پیشرفت نظام.
۷. عدم آموزش و تولید منابع انسانی پژوهشگر.
۸. نامشخص بودن جایگاه پژوهش در مقاطع سه گانه تحصیلی دبستان، راهنمایی و دبیرستان و تولید منابع انسانی پژوهشگر.
۹. عدم وجود کرسی نقد پژوهشی برای بالندگی و پالایش پژوهش های تحقیقاتی.
۱۰. تقلید و ترجمه در عرصه پژوهش.
۱۱. ایستایی پژوهش ها در عرصه نظریه و عدم استفاده در توسعه و پیشرفت و تولید ثروت.
۱۲. انحراف تحقیق و پژوهش از اهداف استراتژیک.

---

۱ . Pathology

۲ . روش کارآمد سنجش نیاز پژوهش سه شیوه است:

الف: بررسی یک علم و فناوری و کشف مسائل مجهول یا خوب واکاوی نشده.

ب: تقاضای دستگاه ها و نهادهای متقاضی.

ج: وجود چالش ها و نیاز مندی های موجود یا آینده مراکز در دو بخش نرم افزاری و سخت افزاری.

۱۰. توصیه های پژوهشی^۱ :

پژوهشگر مانند تمامی دیگر انسان ها نیازمند توصیه و تذکر پیش برنده است و چون مقوله پژوهش امری پیچیده است این تذکرات بیشتر محسوس و مورد نیاز می باشد که به برخی از آنها اشاره می شود:

۱. تقویت بنیاد های آموزشی خود در حوزه پژوهش مورد بررسی.
۲. لزوم عدم پردازش به مسأله ای که در آن از دانش کافی برخوردار نیستیم.
۳. دارا بودن پشتکار لازم و عدم یأس و نا امیددی در عرصه تحقیق و پژوهش.
۴. آشنایی و تسلط بر زبان منابع پژوهش.
۵. دقت در گزینش مسأله و مراعات اولویت در عرصه نیازمندی های جامعه.
۶. استفاده کارآمد از پیش نیازها و زیر ساخت های علمی پژوهش و شناخت نظریات مطرح در مورد پژوهش.
۷. داشتن روح توکل به خدا و اعتماد به نفس و پرهیز از دنیا گرایی و خدمت گذاری دانش و علم برای کسب پول و ثروت.
۸. لزوم عدم اعتماد به اطلاعات ناقص و غیر مستند.
۹. توجه به الزامات و بایسته های اختصاص هر پژوهش و دوری از آسیب های این حوزه.
۱۰. پرهیز از جانبداری بدون استدلال از یک نظریه.
۱۱. مراعات اخلاق و تقوای پژوهش در هر صورت.
۱۲. یادداشت برداری دقیق از تمامی مطالعات و یافته های علمی هر چند در مورد پژوهش استفاده نشود زیرا احتمال دارد در آینده به آنها نیاز شود.
۱۳. مدیریت زمان و استفاده بهینه از آن و تقسیم آن به چهار زمان (پژوهش، استراحت، عبادت، نشاط و تفریحات سالم).
۱۴. تنظیم نوع تغذیه و استراحت و پرهیز از افراط گری پژوهشی.
۱۵. مشورت و استفاده از صاحب نظران و نخبگان.

کتابنامه

۱. الإشارات و التنبیہات، ابن سینا، دفتر نشر الکتب، تهران - ایران، ۱۴۰۳ هـ.
۲. اوضح المسالک، ابو محمد جمال الدین بن هشام، دارا حیات التراث العربی، بیروت - لبنان، ۱۹۸۰ م.
۳. بحار الأنوار، علامه مجلسی، دار احیاء التراث العربی، بیروت - لبنان، ۱۳۸۲ م.
۴. التصریح علی التواضیح، خالد بن عبدالله الأزهری، انتشارات ناصر خسرو، تهران - ایران، ۱۹۸۱ م.
۵. حاشیة الصبان، محمد بن علی الصبان، منشورات رضی و زاهدی، قم - ایران، ۱۳۶۳ ش.
۶. الحکمة المتعالیة، صدرالدین شیرازی، دار احیاء التراث العربی، بیروت - لبنان.
۷. خزانة الأدب، عبدالقادر بن عمر بغدادی، دار الصادر، بیروت - لبنان.
۸. دیوان الفرزدق، همام بن غالب، دارالکتب العلمیة، بیروت - لبنان، ۱۳۸۷ م.
۹. روش شناسی مطالعات دینی، فرامرز قراملکی، دانشگاه علوم رضوی، مشهد - ایران، ۱۳۸۱ ش.
۱۰. شرح شواهد المغنی، عبدالرحمن بن ابی بکر سیوطی، نشر ادب حوزه، قم - ایران.
۱۱. شرح الکافیة، محمد بن الحسن الرضی الاسترآبادی، انشارات مرتضویه، قم - ایران.
۱۲. غرر الحکم، آمدی. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم - ایران، ۱۳۶۶ ش.
۱۳. شرح المنظومة، ملا هادی سبزواری، انتشارات دارالعلم، قم - ایران، ۱۳۶۶ ش.
۱۴. الکتاب، سیبویه، نشر ادب حوزه، قم - ایران، ۱۴۰۴ هـ.
۱۵. کشف المراد، علامه حلی، مؤسسه نشر اسلامی، قم - ایران، ۱۴۰۷ هـ.
۱۶. لغت نامه دهخدا، علی اکبر دهخدا، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، تهران - ایران، ۱۳۷۷ هـ.
۱۷. مبانی پژوهش در علوم و فنآوری، آلفرد کرلینجر، ترجمه پاشا شریفی و جعفر نجفی، تهران - ایران، ۱۳۷۴ ش.
۱۸. منطق تئوری تحقیق، جان دیویی، ترجمه شریعتمداری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران - ایران، ۱۳۶۹ ش.
۱۹. نهاية الحکمة، محمد حسن طباطبایی، مؤسسه نشر اسلامی، قم - ایران، ۱۴۰۴ هـ.
۲۰. همع الهوامع، عبدالرحمن بن ابی بکر سیوطی، انتشارات رضی و زاهدی، قم - ایران، ۱۴۰۵ هـ.